

Národní park Uluru – Kata Tjuta

V srdci Austrálie, v jejím vyprahlém středu na jihu Severního teritoria, se nachází národní park Uluru – Kata Tjuta, zaujímající plochu 1 326 km² a vyhlášený v r. 1985, kde je chráněna unikátní aridní a semiaridní krajina s dominantami dvou skalních útvarů. Z nich je známější jeden z největších pověstných monolitů, domorodým národem Anangů nazývaný Uluru. V Austrálii patří k nejtajemnějším místům – podle pověstí tu duchové bdí nad dušemi živých.

Uluru má pro místní obyvatele nesmírný kulturní a náboženský význam. Podle domorodých mýtů ho vytvořili dva chlapci, kteří si po velkém lijáku hráli s blátem. Celé území okolo skály Uluru a soustavy nedalekých skalních homolů (Kata Tjuta) od pradávna patřilo místnímu národu Anangů (kmeny Pitjantjatjara a Yankunytjatjara) a zároveň bylo podle pověstí křížovatkou domorodých cest stvoření. Australská vláda v r. 1985 vrátila celé území Anangům a je zapsáno do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO (viz také Živa 2010, 3: 135–139).

Prvním Evropanem, jenž spatřil Uluru, byl cestovatel Ernest Giles v r. 1872. Na vrchol však jako první vystoupil Angličan William Gosse o rok později a skálu pojmenoval na počest jihoaustřalského politika sira Henryho Ayerse – Ayers Rock. Monolit ční 348 m nad okolní rovinatou krajinou. Je dlouhý 3,6 km a široký 2,4 km. Geologické stáří útvaru se odhaduje na 300 milionů let a tvoří ho arkózy – hrubozrnné pískovce bohaté na živce (zbytky sedimentů, které se ukládaly na dně tehdejšího mělkého moře). Jde o turisticky vyhledávanou lokalitu ve všech ročních obdobích (podle různých světelných podmínek mění skála barvu – nejjasněji oranžovou má při západu slunce).

Jak Uluru, tak i Kata Tjuta v dnešní podobě v krajině vystupují jako vrcholky obrovských horninových bloků, které sahají pod povrch země do hloubky několika kilometrů. Na povrchu skály lze pozorovat pukliny, jeskyně a podélné rýhy kopírující směr převládajících větrů, jež od pradávna tuto horu ohlazují. Jedním takovým místem je i průrva, na jejímž konci se nachází jezírko Mutitjulu. K místu se vztahuje legenda o boji dvou hadů nazvaných Kunyia a Liru. Domorodci si řadu rýh a prasklin ve skalních stěnách spojili právě se vzájemným soubojem hadů, a průrva tak pro ně získala velký mytický význam. I proto lze nalézt na jejich stěnách řadu nástěnných maleb (obr. 5). Objevují se tu posvátná místa a jeskyně, kam je vstup zakázán a kde návštěvníci mají přísně zakázáno fotografovat. I když jde o posvátnou horu, došlo nakonec k dohodě mezi domorodci a vládou, takže v jednom místě můžeme oficiálně vystoupat až na vrchol, ovšem jen za vhodného počasí (velmi riskantní a tudíž zakázaný je výstup po strmé cestě po dešti nebo za silného větru). Domorodci věří, že výstup na horu rozhněvá duchy, a tak vítají omezo- vání zdejší návštěvnosti. Zatímco ještě před několika lety absolvovalo cestu na vrchol 7 z 10 turistů, kteří k Uluru dora-

zili, dnes se pověstmi o temných silách a smůle, která se na vás přilepí, pokud se na horu vydáte, nebo si domů jako suvenýr uloupnete kousek skály, nenechají odradit jen čtyři lidé z 10. Domorodci velmi těžce nesou smrt turistů v těchto posvátných místech. Pokud se tak stane, berou nešťastnou událost za vlastní vinu a nejen, že se modlí za zemřelé, ale také si fyzicky ubližují.

Kata Tjuta (což znamená v překladu mnoho hlav, jinak také Olgas) je skupina více než 30 gigantických homolů s roklemi (obr. 6), ležících asi 40 km západně od Uluru. Nejvyšším vrcholem je Mount Olga, který se tyčí 546 m nad okolní krajinou. Byl pojmenován podle někdejší španělské královny Olgy z Wertembergu (poprvé toto území prozkoumali běloši v r. 1872). I tyto skály jsou opředeny tajemstvím, neboť domorodci některé své příběhy úzkostlivě drží v tajnosti. Homole tvoří splence – směs štěrku, oblázků a balvanů stmele- ných pískem a bahnem. Hornina obsahuje mnoho minerálů a příměsí dalších hornin, jako je čedič a žula. Oxidy železa dodávají skálám i zde nápadnou červenavou barvu. Vyhledávaná místní naučná stezka vedoucí tzv. Údolím větrů se klikatí mezi skalními útvary s výhledy nejen do okolní krajiny, ale i roklin zarostlých blahovičnickými.

Během nejteplejších měsíců teploty dosahují až k 47 °C, naopak v zimě klesají pod bod mrazu. Průměrný roční úhrn dešťových srážek je zde asi 300 mm, většina je soustředěna do přívalových dešťů, a tak dlouhotrvající sucha nejsou žádnou vzácností (jsou zde známy až šestileté periody zcela bez srážek). V průměru tady prší jen 42 dní v roce. Místní domorodci rozeznávají pět ročních období: Piriya- kutu (srpen až říjen, kdy se zvířata rozmno- žují a rostliny kvetou), Mai Wiyaringkupai (listopad až prosinec – období horka), It- janu (leden až březen – období bouřek), Wanitjunkturupai (duben až květen – chlad- nější měsíce) a Wari (červen až červenec – chladné období s ranními mrazíky).

Rostlinstvo a živočišstvo

Podrobné znalosti o místních druzích rostlin a živočichů, které se dokázaly přizpůsobit zdejšímu nehostinným podmínkám, umožňují domorodcům nalézt v buši nejen vodu a potravu, ale i využívat léčivých vlastností mnohých organismů. V národním parku bylo zaznamenáno přes 600 druhů rostlin. Zdejší stromy a keře se vyznačují tvrdým dřevem a často vytvářejí trny. Z významných zástupců zde roste např. *Corymbia terminalis* (čeleď myrto- vitých – *Myrtaceae*), která při poranění roní oranžovou šťávu používanou domo- rodci jako dezinfekce nebo proti kašli a nachlazení. Anangové z tohoto dřeva často vyřezávají své bumerangy a také dobře vědí, že kořeny této dřeviny obsahují značné množství vody. Po jejich vykopání se tak mohou dostat i ve vyprahlé buši ke zdroji životodárné tekutiny. Místa se objevují porosty s různými druhy akácií (např. *Acacia aneura* zvaná mulga) nebo blahovičnicků (b. pobřežní – *Eucalyptus camaldulensis* aj.) a keřů rodu *Duboisia* (lilkovité – *Solanaceae*) či *Grevillea* (pro- teovité – *Proteaceae*; nektar z jejich květů

- 1 Zapadajícím sluncem ozářený monolit Uluru
- 2 Kvetoucí akácie (*Acacia* sp.) v národním parku Uluru – Kata Tjuta
- 3 Plod nepůvodní a invazní kolokvinty obecné (*Citrullus colocynthis*)
- 4 Větve přesličníku *Decaisneova* (*Allocasuarina decaisneana*) – malá plocha listů a hluboké kořeny umožňují stromu přežít extrémní suchu.
- 5 Posvátné kresby domorodých Anangů v jeskyni na Uluru
- 6 Pohled na skalní homole v Kata Tjuta

místní používají na výrobu sladkého nápoje). V kořenech akácie *A. kempeana* žijí nápadně velké housenky motýla drvopleně *Endoxyla leucomochla*, které zase slouží jako bohatý zdroj bílkovin. Podle stavu pomalu sesychající akácie se dá odhadnout, zda jsou housenky u kořenů přítomny. Významný je také tzv. pouštní dub – přesličník *Decaisneův* (*Allocasuarina decaisneana*, obr. 4), nazývaný domorodci kurkara. Jeho dřevo a borku používají k různým účelům. Větve jsou článkované a připomínají přesličky, což je tak nápadný znak, že posloužil k vytvoření českého rodového názvu tohoto stromu. Listy keře *Crotalaria cunninghamii* (bobovité – *Fabaceae*) jsou sice jedovaté, ale domorodci je používají jako dezinfekci. V buši běžně nacházíme rozsáhlé plochy s porosty trsnatých travin, zejména trojzubu pichlavého (*Triodia pungens*), místy rostoucího přímo na písčinych dunách. Uvnitř těchto

porostů se často ve velkém množství nacházejí tři druhy divoce rostoucích tykví z rodů *Cucumis* a *Citrullus*, které mohou sloužit jako příklady pro Austrálii nepůvodních a invazních druhů rostlin. Jedním z nich je kolokvinta obecná (*Citrullus colocynthis*, obr. 3), která sice pro poutníky v buši vypadá lákavě, jde ale o silně a toxické projímadlo.

Z bezobratlých živočichů stojí za zmínku výskyt štíra australského (*Cercophonius squama*) nebo plicnatého plže *Basedowena olgana*, popsáno pro vědu teprve před 20 lety. V buši lze pozorovat svérázné nevelké kruhovitě stavby připomínající miniaturní kráter sopky, které jsou vstupem do hnízd mravence druhu *Polyrhachis macropus* (obr. 12). Pro čtenáře může být překvapením, že v tůňkách na hoře Uluru byli nalezeni i zástupci vodních korýšů (žabronožky, škeblivky i listonozi).

V národním parku byly zatím potvrzeny čtyři druhy žab, 74 druhů plazů, 176 druhů ptáků a 50 druhů savců. Z hadů se uvádí např. krajta hnědohlavá (*Aspidites ramsayi*), jejíž značnou část potravy tvoří ještěři a hadi, včetně jedovatých. Kolem 1 m dlouhá pakobra ozdobná (*Pseudonaja nuchalis*), neboli gwardar, je pověstná svým silným jedem. Objevují se zde i pouštní scinci *Liopholis kintorei* nebo tilikva páskovaná (*Tiliqua multifasciata*). Nápadným trnitým tělem je pozoruhodný moloch ostnitý (*Moloch horridus*), patřící mezi agamy a živící se mravenci, zvláště zástupci rodu *Iridomyrmex*.

Ze zajímavých ptáků zde byl dříve evidován tabon holubí (*Leipoa ocellata*) známý stavbou obřích hnízd, která slouží k inkubaci vajec hlídaných samci. Dnes se však považuje v národním parku za vymizelého. Běžně zde můžeme zahlédnout holuba chocholatého (*Ocyphaps lophotes*, obr. 7), jehož zúžené prapory vnějších ručních letek vydávají za letu charakteristický hvízdavý zvuk. Holub křepelčí (*Geophaps plumifera*, obr. 8) obývá převážně aridní oblasti s travinnými porosty. Jako jeden z mála ptáků vyprahlého středu Austrálie přebývá v této oblasti trvale, jen v době největšího sucha odlétá na malé vzdálenosti za nejbližší vodou. Má neobvyčejně nízkou úroveň metabolismu, asi 40 % z toho, co bychom očekávali od druhu jeho velikosti (je o něco menší než naše hrdlička). Pro zajímavost lze uvést, že jako jediný druh pěnkavovitých zde žije nám dobře známý stehlík obecný (*Carduelis carduelis*), který patří mezi dvě desítky do Austrálie introdukovaných ptačích druhů. V nepočtených hejnech lze občas pozorovat nomádsky žijícího a zeleně, vzácněji modře zbarveného papouška Alexandrina (*Polytelis alexandrae*), který se řadí k ohroženým druhům. Naopak velmi běžný je kakadu růžový (*Cacatua roseicapilla*). Objevuje se zde i původní australský druh andulka vlnkovaná (*Melopsittacus undulatus*), jeden z nejoblíbenějších chovaných papoušků na celém světě. Jedinci z divokých přírodních populací se vyznačují na těle zeleným opeřením, zatímco

chovatelům se podařilo vyšlechtit množství barevných variet. Pozoruhodným druhem je lelkoun soví (*Podargus strigoides*, obr. 9) spící na stromech; kvůli jeho nenápadnému zbarvení ho snadno během dne přehlédneme. Aktivním se stává teprve za šera a v noci. Hnízdo si staví na větvích stromů, na pahýlech kmenů nebo na skalních výčnělcích.

Ze 6 druhů sokolovitých ptáků se zde běžně objevuje poštolka australská (*Falco cenchroides*), naopak velmi vzácně raroh šedý (*F. hypoleucos*). Z 11 druhů zde známých jestřábovitých dravců stojí za zmínku luňák hnědý (*Milvus migrans*), který žije i v našich krajích. Častým druhem zdejších aridních a semiaridních oblastí je emu hnědý (*Dromaius novaehollandiae*, obr. 10) – největší původní pták Austrálie a druhý největší nelétavý pták světa.

Jediným zdejším vejcorodým savcem je ježura australská (*Tachyglossus aculeatus*), v jejíž potravě převažují mravenci a termity. Parazituje na ní jedna z největších (až čtyřmilimetrová) blecha na světě, náležející k druhu *Bradiopsylla echidnae*.

Typickou skupinou živořodých savců v Austrálii jsou vačnatci, k nimž patří např. vakorejsek štětkatý (*Dasyurus cristicauda*), zvaný mulgara. Vyhrabává si mezi dunami písku labyrinty nor s mnoha chodbami, dýchacími otvory a východy, před nimiž občas panáčkuje. Klasickým příkladem konvergentního vývoje je vakokrt písečný (*Notoryctes typhlops*), jenž se díky obdobnému způsobu života vzhledově podobá našemu krtkovi. Jeho srst bývá ale zbarvena dozlatova. Zajímavým vačnatcem, který se objevuje nejen v semiaridních oblastech, ale i ve městech, je noční a samotářské stromové zvíře kusu liščí (*Trichosurus vulpecula*, obr. 11) s hebkou jemnou srstí a nápadnými kulatými očima. Vyskytuje se v několika barevných odchylkách. Protože má velké hrudní a podocasní žlázy, zapáchají samci v době páření pižmem na značnou vzdálenost. Z národního parku se tento druh v dřívější době uváděl; současný výskyt je ale sporný, takže se uvažuje o reintrodukcii. Z klokanů zde žijí dva druhy – klokan rudý (*Macropus rufus*) a k. horský (*M. robustus*), u dalších dvou druhů byl výskyt známý pouze v minulosti.

K pouštním savcům patří i kriticky ohrožený hlodavec myška pouštní (*Pseudomys desertor*); z 11 druhů myšovitých hlodavců zaznamenaných v této lokalitě je již 6 považováno za vymizelé. Národní park Uluru – Kata Tjuta je dále také domovem 10 druhů letounů. K běžným patří např. netopýr Gouldův (*Chalinolobus gouldii*).

7 Holub chocholatý (*Ocyphaps lophotes*) patří k nejčastěji chovaným exotickým holubům v péči člověka.

8 Holub křepelčí (*Geophaps plumifera*) dostal jméno zřejmě proto, že se zdržuje převážně na zemi, kde se pohybuje podobně jako křepelka.

9 Spící lelkoun soví (*Podargus strigoides*) díky dokonalému kryptickému zbarvení uniká pozornosti predátorů.

10 Emu hnědý (*Dromaius novaehollandiae*) preferuje bobule a semena.

11 Kusu liščí (*Trichosurus vulpecula*) bývá často loven kvůli kvalitní kožešině.

12 Vchod do hnízda mravenců druhu *Polyrhachis macropus*. Snímky L. Hanela

Docela často lze v národním parku pozorovat nepůvodního velblouda jednohrbého (*Camelus dromedarius*), poprvé dovezeného na australský kontinent r. 1840. Později zdivočel a nyní se v Austrálii vyskytuje v počtu téměř milionu jedinců. Nelze samozřejmě zapomenout na kdysi z Evropy dovezeného králíka divokého (*Oryctolagus cuniculus*), který je klasickým příkladem úmyslné introdukce s neozvěstnými následky. V časných ranních nebo podvečerních hodinách můžeme v buši zahlédnout i dalšího typického australského savce (který se sem ale dostal pravděpodobně za pomoci timorských mořeplavců před více než 40 tisíci lety) – žlutavě zbarveného dinga (*Canis lupus dingo*), který neštěká a ozývá se pouze vytím. Kromě této šelmy se zde objevují nepůvodní liška obecná (*Vulpes vulpes*) a zdivočelá populace kočky domácí (*Felis silvestris* f. *catus*). Z uvedených informací je zřejmé, že i na území tohoto národního parku dochází postupně k určitým změnám, které lze dokládat nejen výskytem nepůvodních druhů rostlin i živočichů, ale na druhé straně, bohužel, také vymizením některých druhů pro tento kontinent původních (z obratlovců dva druhy ptáků a 10 druhů savců).

Vzhledem k přírodovědným kvalitám je národní park Uluru – Kata Tjuta trvale vyhledávanou destinací turistů z celého světa. Ročně sem zavítá kolem 350 000 návštěvníků za účelem shlédnutí jedinečných krajinných scénérií, unikátní přírody a seznámení se s kulturou domorodých obyvatel. V kterékoli roční době nás zdejší krajina uchvátí svou krásou a kouzlem, takže výlet do těchto míst je zážitkem na celý život.

Seznam použité literatury je uveden na webové stránce Živa.

